

fahs

Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund

NUMMER 3 AUGUST 2014 28. ÅRGANG

Nyt fra bestyrelsen

fahs

Kære medlemmer

Sikken sommer! Rart, at det ind imellem har været nødvendigt at søge ind i skyggen og en smule svalhed. Og så har bogen om Tisvilde Hegn ligget der og lokket med et væld af fakta og et overflødigshorn af illustrationer af bedste kvalitet.

Roser til Flemming Rune og Niels Richter-Friis. Bogen har siden udgivelsen ligget nr.1 på boghandlernes bestsellerliste over fagbøger – dog i et par uger som nr. 2. En så fornem modtagelse er vist ikke set før.

Og igen bringer bestyrelsen en meget stor tak til de medlemmer, der har brugt tid og benzin på at omdele årbøgerne. Hvis vi havde sendt alle bøger med posten, havde det kostet over 36.000 kr. Nu slap vi med mindre end 1.000 kr.

På bestyrelsens vegne
Niels Nielsen

Forsidebilledet:

På mindestenen ved Søborg står skrevet: ”*Her strøg man for dum Skjælm til Kag, thi Hjerterne var haarde. Nu Stenen staar nær Præstegaard, hvor Moderjord har drukket Angerstaare*”

Kontingent indbetaling: Nordea,
Registreringsnummer: 2670
Kontonummer: 4374 709 599

FAHS

Medlemsblad for Frederiksborg Amts
Historiske Samfund

Tryk: Nofoprint

Tilrettelæggelse og layout :Torben
Bill-Jessen + Niels Nielsen (ansvh.)

FAHS udkommer 4 gange årligt,
februar, april, august, november.

Artikler sendes til redaktøren.

Bestyrelsen:

Niels Nielsen (formand)

Margrethe Krogh Sørensen (næstfm.)

Anders Alsløv (kasserer)

Merete Gotthardt

Verner Bylov Larsen (sekretær)

Susan Johnsen

Jens Olsen

Kontakt til foreningen:

fahs.post@gmail.com eller

Niels Nielsen

Lærkevej 6, 4050 Skibby

E-mail: niels.nielsen@e-posthus.dk

Tlf.: 47 52 84 08

Vedr. medlemskab: mar-

grethekrogh@gmail.com

På **www.fahs.dk** finder man bl.a. opdaterede oplysninger om udflugter og foredrag.

Desuden registeret til årbøgerne 1906-2000 samt en oversigt over de ældre årbøger, som foreningen stadig har til salg ved henvendelse til Niels Nielsen.

To mindesten der fortæller historien om kvindens tabte og tilbagevundne rettigheder

Af Susan Monica Johnsen

Et sted i den ydre slotspark i Hillerød, kaldet 'Indelukket', er der opsat en mindesten, for at fejre og mindes kvindernes tilbagevundne ret til at deltage i samfundet. Det handler om kvindernes ret til at stemme ved valg og dermed også øve indflydelse på det samfund, de lever i. Et vigtigt og positivt kapitel i kvindehistorien var begyndt, og stenen er opsat i 1915 for at markere dette.

Et andet sted i Nordsjælland er der sat en mindesten af en ganske anden karakter. En mindesten er sat for at få os til at huske de ulykkelige mennesker, som i tidligere tider blev afstraffet og ydmyget på den lokale egns kag. Stedet er Søborg, og stenen og kagen er der endnu. Det kan beskues ved den ene af indkørslerne til Søborg slotsruin.

Stenene repræsenterer to meget forskellige perioder i landets historie, men i begge perioder sker der afgørende ændringer med hensyn til hvordan man grundlæggende forholder sig til kvindekvættet i det danske samfund.

Fra midten af 1800-tallet kæmper kvinderne sig frem til retten til at have indflydelse på deres eget liv og det samfund, de er en del af. Det er en kamp, der foregår over lang tid, og den kæmpes i flere områder af Nordeuropa samtidig. Efter kampen om retten til at stemme ved valg, fulgte slag for slag retten til uddannelse, arbejde, ligeløn, børnepasning, myndighed osv. Frem til 1970'ernes sidste seje træk – kampen for at få egne mænd, fædre, brødre og æg-

temænd til at forstå at samfundets legitimering af kvinder i rollen som serviceorgan for mænd er ved at ændre sig. Mænd skulle nu begynde at indstille sig på et mere ligebyrdigt forhold, hvor alt kunne forhandles. Det tog som bekendt lidt tid at vænne sig til, blandt andet fordi hverken mænd eller kvinder rigtig forstod, hvis skyld det var, at tingene havde været så urimelige i fortiden. Kvinderne gav ofte deres mænd skyld for kvindeundertrykkelse, og mændene havde svært ved at se, at de havde gjort andet, end det de var opdraget til og bedyrede, at de skam altid havde vist deres kone, mor og søster den højeste respekt.

Så langt er de fleste bekendt med historien og tiden frem til i dag.

Mindesten fra Indelukket, For kvinders stemmeret 1915.

Det er dog en almindelig teori, at kvinder således har arbejdet sig frem til stadig flere rettigheder socialt, økonomisk og kulturelt – og det er vel heller ikke helt forkert forstået, hvis man ser på historien over de sidste 2-300 år.

Her er vi dog nødt til at stoppe op og se mere nuanceret på tingene - og det kan mindstenen ved Søborg ganske vel hjælpe os med. For hvad er det i grunden, den står der for, og hvilken relevans har den i dag ?

Som antydning indledningsvis - kvinderne vandt i 1915 ikke blot deres ret, nej, det var deres tilbagevundne ret, de havde vundet med stemmeretten. Hermed menes netop, at denne ret i en tidligere periode var taget fra dem.

Vender vi igen tilbage til stenen i Søborg, sat til minde om de stakler, der blev pisket ved byens kag, ikke blot i Søborg, men i det ganske land - ja, i det meste af det nordvestlige Europa op gennem slutningen af 1500-tallet og hele 1600-tallet, så er vi netop her tilbage til den periode, hvor kvinderne stod for skud.

Byens Kag

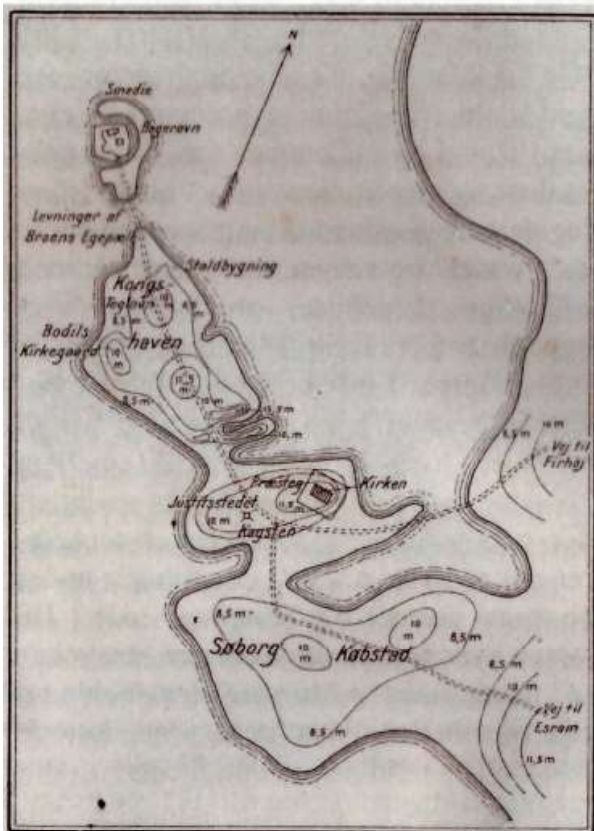
At straffe til Kaget var en praksis der begyndte i midten af 1500-tallet. Overalt i landet opsattes på denne tid stenstøtter, som den i Søborg eller træpæle som i Hil-

lerød og Helsingør. For grundigt at råde bod på et fænomen der til alle tider havde eksisteret, som myndigheder og kirke nu så på med andre øjne og ønskede at udrydde af samfundet. Kaget var en skammens pæl, som enhver mindre eller større by med respekt for sig selv fik opsat i midten af 1500-tallet midt på byens torv eller et andet centralt sted, for her at hudflette og skamfere kvinder, som ikke forstod at holde sig på dydens vej, som myndigheder og kirke nu krævede det. Enhver kontakt med Kaget var forbundet med så stor skam og frygt for ulykke, at selv de løbende vedligeholdelser af Kaget måtte udføres af hele byens tømmerlaug i fællesskab under en ceremoniel eller officiel seance – for at ingen tømmer derved blev sat i personlig fornedrelse over at have været i direkte nærkontakt med Kaget.

I Helsingør blev flere tømmermestre 1561 sammen sat på opgaven, at hugge kaget. ”I tønne Rostocks øl blev skænket de tømmermænd, som huggede kaget tilsammen”, står der i Helsingør Kæmnerregnskab fra dette år. Samme situation gjorde sig gældende i Hillerød. Her var hele tømmerlauget med til at reparere byens kag. Kaget i Søborg er udført i sten med en gesims, man kunne træde op på for efterfølgende at fastgøres til Kaget.

Kaget i Søborg var placeret i umiddelbar nærhed af byens præstegård. Området kaldes, på pastor Schrøders tegning fra 1790, for ’Justitspladsen’. Her lå formodentlig rådhuset i byens storhedstid - fundamentet af en sådan større bygning, er i 1885 fundet her ved pløjning. Byen synes at have mistet sin status som betydningsfuld købstad fra midten af 1500-tallet. Slottet er blevet ødelagt omkring tiden for Grevens Fejde, hvorefter byen langsomt er

blevet mindre og mindre.

Pastor Schrøders tegning fra 1790.

Kaget var fra begyndelsen af ikke forbundet med død, på samme måde som galgen var det, men med straf, skam og ydmygelse. Det var i høj grad en afskrækkelse, der skulle ydmyge og brændemærke lovovertræderen for efterfølgende af blive jaget ud af byen, og samtidig skulle det uhyggelige "skuespil" på kaget få den beskuende menneskemængde til at væmme og afstå fra overtrædelser af loven.

Fra de fleste steder at være en almindelig og ret tarvelig træpæl, udviklede kaget sig over tid til at være et ret anseeligt og rigt udstyret afstrafningssted, såvel i omfang som i arkitektonisk værd. Et udtryk for hvor stor en rolle kaget efterhånden kom til at spille i byens sociale og retslige liv.

Kaget var så at sige et trin på vej til henrettelsespladsen, og blev for de fleste af de mennesker, der kom i berøring med det, det afgørende vendepunkt i deres liv – det første forfærdelige fald på vejen ned i det morads, hvor i sidste ende kun elendighed og skarpretteren var tilbage. Placeret, som kaget var, midt på byens torv eller på anden central placering, fungerede den således ikke kun som straffested, men som et symbol på byens ret, og ikke mindst vilje til at øve justits inden for byens mure – og udrensning af byen alt det afskum, ingen havde lyst til at huse.

Ingen bekymrede sig i denne agt for den byrde og fare landet uden for byerne måtte døje med, af om farende sygdomsramt og støt voksende proletariat, og endnu mindre for det moralske fordærv en sådan straffepraktis medførte for de, som generation efter generation tilvænnedes til denne inhumane behandling af sine medmennesker.

Nok blev den udstillede person straffet voldsomt med piskning, eller afskæring af hår, fingre eller øre - men igen og igen viste det sig, at det var skammen, ydmygelsen og dermed også udstødelsen fra godtfolket, der gav disse mennesker det egentlige dødsstød. Herefter var al vej tilbage til ærligt arbejde næsten usandsynlig, et ægteskab efter berøring med kaget utænkeligt, og kun tyveri og prostitution var mulige veje videre frem.

1500-1600 tallet som historisk periode

Man kan foranlediges til at tænke, at kagstrygningen blot var endnu et eksempel, denne gang i 1500-tallet, på den mørke tid, som i særlig grad Middelalderen ved sit navn, gennem mange år regnedes for at repræsentere. Og selvom vi har genopdaget Middelalderen som en både lys og

farverig periode, var der også mørkere sider i denne periode, også op i tiden for reformationen. Men kun de, som skrev historie i tidligere tider, og gik op i at prise den nye, reformerte kirke i Nordeuropa, kunne få sig selv til at kalde Middelalderen mørk, når man sammenligner den med 1500- og 1600-tallet. For aldrig i historien har vi haft så menneskefjendsk, ond og mørk en periode som netop 1500- og 1600-tallet. Historiebøgerne beskriver oftest kun denne periode som en overgangsperiode med nybrud og reformation, en tid hvor Nordeuropa endelig overgik fra katolsk til protestantisk tro, slap af med afladsbreve og trusler om skærsild og fik del i den tredjedel af landets formue og ejendom som den katolske kirke ejede, men fakta er også, at det for de fleste, var en tid med megen krig, pestudbrud, heksejagt, knugende frygt og menneskelig intolerance. Det var måske den periode i historien, der mest af alle lærte nordboere og nordvesteuropæere, at man ikke skal stikke næsen for langt frem, at man skal belave sig på et ydmygt og arbejdsomt liv og ikke krydre livet med alskens nydelser.

Middelalderens moral

Middelalderen strækker sig fra omkring 600-tallet til slutningen af 1400-tallet. En ganske lang periode med mange ændringer og opdagelser. Den kristne kirke forplanter sig til det meste af Europa i denne periode, på godt og ondt, og de enkelte mennesker fungerer som en del af et større eller mindre samfund med kollektivt ansvar for hinanden – både når det går godt, og når det går skidt.

Middelalderen igennem fungerer moralen efter den store kirkefader Augustinus's principper. Blandt disse tanken om, at

prostitution og seksualitet var svære størrelser at undertrykke, og et med arvesynden nødvendigt onde, samfundet måtte tåle for ikke selv at rådne op, hvorfor man middelalderen igennem accepterer tingenes tilstand og indlemmer den aktive seksualitet og prostitutionen i det almindelige regulerbare samfund. Man tåler med andre ord "ondet" og vælger at regulere det med offentlige damehuse, prostitutions-laug, og tillader i Frankrig 'offentlige damer' at stå til rådighed, når betydningsfulde mennesker besøger byen. Herhjemme har vi badstuer, hvor kropslig kontakt mellem kønnene er en del af badelivets muligheder, og således er seksualiteten en accepteret del af livet, om end det foregår under bestemte former og bestemte steder. De større byer har desuden "byens døtre huse" for de fine, og "dueslag" for de mindre fine som en del af den frie og organiserede seksualitets udfoldelsesmuligheder.

Tonen ændrer sig i 1500-tallet.

Hvad var det, der skete med kvinderne i perioden op til kvindernes stemmeret og den efterfølgende kamp for ligeberettigelse, vi siden kender så godt i det meste af Europa.

Har kvinderne reelt tidligere haft ligeret og indflydelse på deres liv? Er der generelt en kamp mellem kønnene i hele historien igennem? Eller er der en anden forklaring på, at kvinder må kæmpe for at få medindflydelse i samfundet? Med andre ord, hvad kan forklare at kvinder på alle områder i denne periode af historien mister rettigheder og forfølges? Var der virkelig kun tale om en "klodset" bekæmpelse af et udbrud af syfilis i perioden, som historieskrivningen tidligere har peget på, så ville alle de tiltag mod kvinder i perio-

den, der ikke har med seksualitet uden for faste forhold at gøre, ikke have været nødvendige: Heksejagten, tab af myndighed, arveret osv. Kirken raser mod kvinder som løsagtige og farlige i denne periode, og skader kvinder i stort tal, men er det også grund til at se det som et udtryk for en bevidst kvindefjendsk holdning?

Det er selvsagt en meget omfattende undersøgelse, som endnu ingen forskning helt er nået til bunds i. Men det er da muligt at lave et tankespind over, hvad der kan afstedkomme så intens en negativ fokusering på kvindekønnet. Det følgende afsnit indeholder sådanne spekulationer over emnet.

Spekulationer over årsager til det negative syn på kvindekønnet i perioden

Vi ved med rimelig sikkerhed, at vikingetidens folk havde respekt for deres kvinder, at samlevende var at betragte som ægtefæller efter 3 års samliv og, at børn var sikret arveretsligt uanset kvinder og mænds samlivsform. Vi ved at kvinder havde lige arveret op gennem hele Middelalderen frem til ca. 1550. De fungerede i den kollektive samfundsstyring, og vi ved, at deres mænd eller brødre eller fædre kun fungerede som en myndighedsbeskyttelse for dem på tinge i den forstand, at kvinderne havde ret til at have våbenføre mænd med sig som beskyttelse, når en sag skulle afgøres på tinge. Det generelle billede ser ud til at vise, at kønnene fortrinsvis fordeler opgaverne mellem sig, efter hvad der nu er praktisk mht. hvem der føder, passer og plejer og arbejder nær hjemmet, og hvem der bedst kan tage væk fra hjemmet i familiens sted. Enlige kvinder og enker erhverver sig selv på marker og har både myndighed, arveret og

næringsfrihed, og alle kvinder kan handle med varer i det offentlige rum, på marker o.l. De grundlæggende forhold mellem mænd og kvinder ser altså ligebyrdigt ud, selv om ligheden i forskellige tider af Middelalderen også er skiftende og kan diskuteres mere detaljeret.

I 1500-tallet og 1600-tallet ændres arveretten således, at sædegården går til sværdside, to dele til manden og 1 del til kvinden, så kvinden kan købes ud. Godser går udelt til manden, kvinder arver intet. Retten til at gå på tinge begrænses ved lov, og særeje ophæves og ændres til fælleseje, som manden har ubegrænset dispositionsret over. Kvinder tager nu oftere mandens slægtsnavn.

Om kvindernes plads i kristendommen ved vi fra kirkehistoriens efterretninger, at de germansk dominerede områder af Europa, der efterhånden er kristne var berygtet for at idealiserer kvindekønnet i deres kristendomsretning i højere grad end de romerske. Det var allerede i 800-900-tallet noget, der bemærkedes og faldt den kristne kirke for brystet, som en art overtro. Vi ved at 1100-tallets nord- og mellemeuropæiske ridderordeners ideal bl.a. handler om at beskytte kvindekønnet og udvise en høvisk optræden i forhold til kvinder. Vi ved også, at meget af den intense maria- dyrkelse, der kulminerer i 1100-1200-tallet, er kraftigt støttet af bl.a. munkeordenen cistercienserne under ledelse af Bernhard af Clairvaux – måske for at få de germansk dominerede områders befolkninger, der synes at inddrage Maria eller Maria Magdalene som et vigtigt element i kristendommen, til kun at rette deres kvindedyrkelse mod den ene Maria, Jesu moder. En anden forklaring kunne være, at en fortsat udbygning af kristendommen til det nordiske område krævede, at munkene

*Anna selv tredje. Anna, Maria og Jesus.
Fra Vadstena klosterkirke.*

fremelskede mariadyrkelsen for at få nordboerne overtalt til at antage kristendommen, som så i højere grad lignede de begge-kønnede religioner, der hidtil var blevet dyrket i Norden. De kvindelige gudinder måtte erstattes af andre kvinder i den nye religion for at kunne accepteres.

Vi ved, at Norden kort før reformationen i 1400-tallet, er domineret af en kristendomsopfattelse, hvor en guddommelig Maria og hendes mere jordnære moder Anna dyrkes i en sådan grad, at det må opfattes som værende i skærende kontrast til tiden herefter, hvor alle billeder i kirken kalkes over, og samtlige kvindelige elementer helt fjernes fra den aktive trosudøvelse.

Der er ingen god forklaring på, hvorfor alle kvindebillederne forsvinder i den reformerte kirke og bibeholdes i den ro-

mersk katolske, bortset fra at nordboernes overdrevne dyrkelse af Maria- og Annafigurer skulle nedtones af en eller anden "nødvendighed", set fra kirkens side. Samtidig ophøjes ægteskabet til eneste accepterede forhold mellem kønnene, og tilmed præsterne anbefales ægteskab.

Ydermere ved vi, at de første hekseprocesser i Europa i 1300-1500-tallet rettet mod kvinder skete i befolkningsgrupper, som regnedes for kættere. Altså anderledes fortolkninger af kristendommen - ikke egentlige hedning. Disse allerførste store masseprocesser er begrænset næsten udelukkende til alpeområdet mellem Frankrig, Italien og Tyskland og dækkes næsten præcist af det område, vi i dag kalder Schweiz, tidligere et germansk/burgundisk område.

Hekseprocesserne her skal på ingen måde forbindes med den sydlandske inkquisition. Inkquisitionen gik måske nok efter hedninge for at få dem omvendt, men dømte ikke hekse til brand og bål.

Sætter man disse ting sammen med det faktum, at de hekseprocesser, der siden hen fra 1550- til 1700-tallet foregik i Nordeuropa, kun foregik i de områder, der for nyligt var blevet reformerte og var germansk dominerede - og således hverken eksisterede i Sydeuropa eller i Østeuropa - så begynder ændringerne, med hensyn til hvordan man så på kvinder i Danmark og Norden og de reformerte lande, at ligne, - ikke en kamp mellem køn som sådan, ikke en frygt for en syfilis-epidemi, som jo ikke kun huserede i de reformerte lande, og heller ikke en bølge af overtro pga. befolkningens gamle troldomsforestillinger - men derimod en proces, der sættes i gang i takt med reformbevægelse.

sens udbredelse, formodentlig hjulpet på vej af en almindeligt udbredt frygt for syfilis i perioden op til reformationsårhundredet.

Om processen er igangsat for bevidst at modarbejde de kristne samfund, der idealiserer kvinden og måske i sin tid særligt Maria eller Maria Magdalene, i stedet for at dyrke den sande ortodokse trosretning, hvor Faderen, Sønnen og Helligånden er hovedfigurerne, og den rigtige kirkegrundlægger, apostlen Peter, det ved vi på nuværende tidspunkt ikke ret meget om.

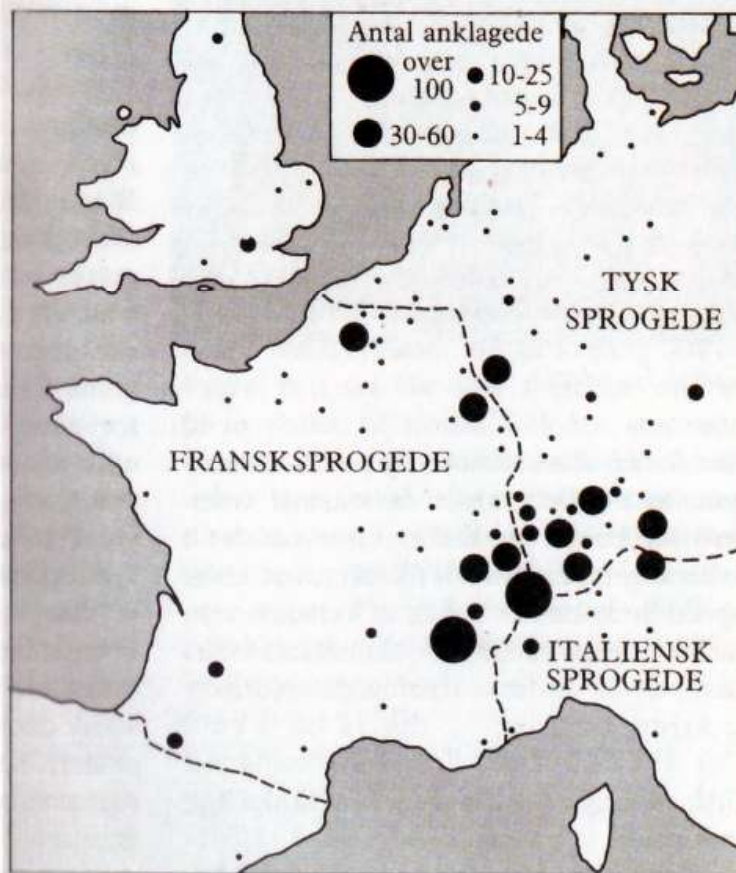
Mariaskikkelsen har for katolikerne den dag i dag en meget fremtrædende plads, men altid kun som moder for Jesus, ikke som et selvstændigt, rent kvindeligt ideal, som det tidligere var tilfældet i germanernes kristendomsopfattelse.

Vi ved, at de første germaniske kristne var ariansk kristne (kaldet sådan efter Biskop Arieos fra Alexandria). Disse var gotere, frankere, burgunderne og herulere fra folkevandringstiden, og som kristne grupper ved vi, de ikke anerkendte treenhedsopfattelsen og siden blev regnet for 'kættere' fra ca. 300-700-tallet, men om deres forhold til Maria- og Maria Magdalenefigurene, ved vi faktisk ikke ret meget. Til gengæld

Hekse- og trolddomsprocesser i Europa 1320—1500. Bemærk, hvordan masseprocesserne næsten helt er begrænset til Alperne. (Kilde. Histoy Today 1980: Nov., s. 32).

ved vi, at gotikken, der blomstrer efterfølgende bl.a. i 1100-1200-tallets katedraler i Frankrig og Tyskland og i Norden, fokuserer på et rent kvindeligt element også – en Mariafigur, kaldet Himmeldronningen, som har guddommelig karakter, og flere af katedralerne hedder derfor også 'Vor Frue' eller 'Maria'. Den gotiske stil er karakteriseret ved det naturlige og himmelstræbende udtryk, som måske kan ses som udtryk for en friere opfattelse af seksualitet også, set i forhold til hvad den ortodokse tro og romanske stil stod for.

Hvis kirkens oprindelige hovedgrundlag, identitet og fortælling skulle bevares intakt, kan man måske forestille sig, at det har været belejligt i forbindelse med de

aktuelle reformbevægelser, at få gjort op med en kristendomsopfattelse i Nordeuropa, hvor Maria Magdalene eller Himmeldronningen Maria som figur var blevet for dominerende og havde taget overhånd op gennem 1100-1400-tallet i en ellers klart patriarkalsk styret kristen kirke, der fortsat ønskede at legitimere den mandlige dominans via troen.

Gotisk katedral.

Her slutter så afsnittet om, hvorfor de her omtalte kvindefjendske fænomener overhovedet kunne tænkes at være opstået i overgangen fra katolsk til reformert kirke og skulle komme så vidt, at kvinders seksualitet og påståede heksekundskaber bekæmpes så voldsom i netop de reformerte ,kristne områder.

Udfordringer for det senmiddelalderlige samfund

Middelalderens samfund i 1400-tallet be-

finder sig som nævnt i en lidt usikker situation. Der er udbrudt syfilis mange steder i Europa, og man er klar over, at sygdommen spreder sig via de seksuelle forbindelser mellem mennesker. De gamle løsninger på kontrol over kønnenes samspil havde muligvis fejlet eller havde ikke helt udviklet efter tidens forhold. Perioden er præget af nye opdagelser, kolonisering og bortrykkerkunsten, og universiteter skyder op i mange større byer. Det er ikke uden grund, historikerne har lavet et skel mellem middelalderen og den efterfølgende periode netop her. Nogle af kirkens reformivrige folk i Europa benytter chancen for at få ændret de sider af det gamle system, som de ikke bryder sig om, og metoden til ændringer med kagstrygning og udsmidning af byerne skulle siden vise sig at være et tveægget sværd.

Handelsøkonomiske tiltag i perioden og det nye handelsborgerskabs indflydelse

Nye samfundsklasser trænger sig på. Blandt disse særligt det nye købmansaristokrati og handelsborgerskab. Disse grupper er nu er så velhavende og magtfulde med deres monopoler i de store købstæder, at de er i stand til at låne flere af kongerne i Europa penge, når disse har brug for økonomiske forstærkninger til krige eller andet. Ønsket om en mere enkel og velorganiseret verden er så stort, at et nødvendigt samarbejde opstår mellem de forskellige magtgrupper. De nye, rige handelsborgere i Europa presser den katolske kirke tilbage og forlanger stærk moral og orden, der fremmer deres forretninger og sikrer den arveretslige familiestruktur med enklere retsprincipper. Handels- og arveregler simplificeres, så kvinder ikke længere arver lige dele med manden eller helt mister arveret, og ældste søn arver nu sæ-

degården og kan købe sine yngre søskende ud i stedet for en opsplitningen af ejendommen. Det gør det nemmere for de som handler ejendomme, men er ikke altid godt for det tidligere kollektivt fungerende familiefællesskab og den kvindelige del af befolkningen. Den Katolske Kirke trækker sig efter voldsomt pres og afgiver formue og ejendomme i de tidligere katolske områder i Nordeuropa, men får til gengæld helhjertet støtte til den nyligt lancerede reformation af kirken, hen imod en mere personlig, gudfrygtig og mindre letlevende kristen kirketro i de tyske og nordiske områder.

Det personlige gudsforhold bliver hjørne-
stenen i den reformerte kirke - væk skulle den letsindige tilgang til livet med fest, frås, sang, druk og kvinder. Ægteskabet med kirkens velsignelse bliver tvunget idealet, manden bliver familiens myndighed, kvindens arveret fjernes eller begrænses, uægte børn mister arveretten – og en oprydning i det viltre og uigennemskuelige, men også mere livsnydende, tolerante og optimistiske samfund iværksættes grundigt med kirken og de nye iværksættere, handelsborgerskabet og kongemagten som drivkraft.

De kagstrøgne

Her kommer kaget i Søborg og hele det nordlige Europa så ind. Kvinder, der kommer lidt galt af sted og bliver gravide uden for ægteskab, bliver nu straffet offentligt. De piskes, får skåret ører af og klippes korthåret, så de ikke er tillokkende og tydeligt kan skelnes fra ærlige folk. Mistænkte gravide skal stille til malkeprøve på rådhuset, for at man kan konstatere om de kan have født i dølgsmål for nylig. Kvinder slår deres nyfødte børn ihjel og

gemmer dem af vejen i en kiste, smider dem i brønden eller efterlader dem på gaden for ikke at blive dømt til afstraffelse på kaget og herefter for altid være udstødt af samfundet. Afstraffelse venter også de, som hjælper en gravid eller har sådanne mistænkelige kvinder boende.

På landsmødet i Roskilde i året 1568 lød det at: "bispen haver udraabt, at alle skøger og bolefolk skulle miste huden på kagen, som saa uhøvisk lever i utugt", og det tilføjes, at Hans Kongelige Majestæt Frederik II allerede har ladet 4 skøger hudstryge ved Frederiksborg galge for nylig. I 1574 skriver Biskop Peder Palladius til borgmester og råd i Helsingør for at få dem til at pågribe alle skøger, stubbe dem til kaget og jage dem ud af staden, og i et nyt brev kort derefter, at det på enhver måde var strafbart at huse og herberge løsagtige kvinder i eller ved byen.

Frederik IV's lov fra 1617, der gentages i recessen af 1643 og bestemmer, at "beligget" kvindfolk uden al nåde skal straffes til kaget, bliver hjørnestenen i kampen mod usædelighed. Almindelige godtfolks sædelige opførsel bliver efterhånden genstand for skærpet tilsyn. Eventuelle "nattesyndere" bliver i optog ført til byens fængsel for den følgende dag at blive stillet til doms. Således startende med at slå ned på prostituerede forhold og andre løse forbindelser, breder sagen sig til at blive en fanatisk jagt på enhver, der ikke kunne holde seksualdriften inden for ægteskabet. En anden konsekvens bliver efterhånden også den fordømmelse af disse folks uægte børn, som vi kender helt frem til det 21. årh.

Barmhjertighed er det småt med i de følgende tider. Der går en rum tid, før samfundets myndigheder indser, at man i stedet for at få ordnede forhold spreder både

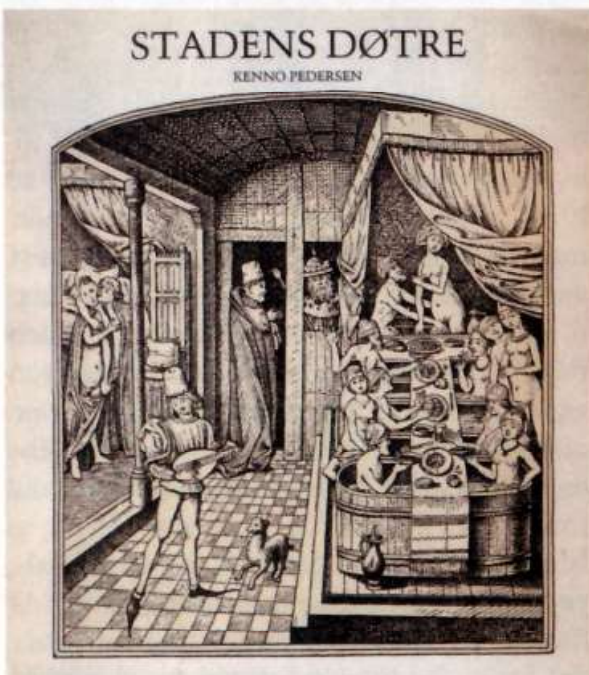
sygdom og armod til alle dele af samfundet. Horder af hjemløse landstrygere driver rundt fra by til by med tusindvis af forhutlede kvinder og børn iblandt disse, som spreder sygdomme og lever af tyveri og prostitution. Med tiden begynder man dog at indse, at metoden ikke holder, og begynder at oprette tugt- og tvangshuse for vildfarne kvinder og siden også hospitaler, som ikke har eksisteret organiseret i samfundet, siden den katolske kirkes klostre blev lukket ved overgangen til den reformerte tro i 1536. Men mod midten af 1700-tallet er den værste hetz ophørt. Dog er der flere sager endnu i dette århundrede, i små byer som f.eks. Hillerød, omkring fødsler i dølgsmål. I Hillerød i året 1781-82 og igen i 1789-90.

En kvinde, Birthe Kirstine Piilström, ender i 1700 i tugthuset i København efter flere års retssag. Folk går i forbøn for hende for at få anvendt den nye mere humane og nytænkende måde at ordne sagen på. En anden kvinde, Karen Nielsdatter, skæ-

rer i 1782 sig selv i halsen i arresten i Hillerød og dør og begravnes på galgebakken. Disse kvinder valgte, grundet den håbløse fremtid med et uægte barn, at ombringe deres børn, før nogen opdagede det - og fejlede ofte i forsøget og stod som følge deraf til en halshugning, hvis det blev opdaget. I lensregnskaberne fra Hillerød i året 1627 har Mester Hans Oddervald, skarpretter af Helsingør, fået 20 daler for med sværd at henrette Maren Mortensdatter for at omkomme sit foster samt den mand, hun havde avlet barnet med, plus hendes moder Ane Nielsdatter, der for år tilbage også havde et barn med den samme mand, og derudover havde avlet 7 uægte børn yderligere. I Jylland er der, så sent som i året 1801, vidnesbyrd om, at en fødende kvinde i hast kørtes på en kærre over sognegrænsen til den næste by for at slippe for udgift og besvær med endnu en fordømt, frugtsommelig kvinde, som ingen ville vide af.

Hekseprocesserne

Hvis det så var periodens eneste rædsler, men hekseprocesserne, der i hovedsagen var rettet mod kvinder også, starter næsten samtidig med kampen mod den frie seksualitet og prostitutionen og kulminerer i begyndelsen af 1600-tallet omkring 1617-19, hvor en ny lovgivning netop er vedtaget. Denne får afgørende betydning. Chr. IV's forordning fra 1617 hedder "Forordning om Troldfolck oc deris Medvidere". Den synes at have medført et kraftigt opsving i hekseforfølgelserne i landet. I det hele taget var Chr. IV en ivrig heksejæger og en af de første, der brændte hekse i Danmark. De tidlige, europæiske hekseprocesser i 1300-1500 i Alperne, der foregik i traditionelle kætterområder, afødte udviklingen af en egentlig lærebog i

Badeliv i Middelalderen.

heksejagt "heksehammeren" ("Malleus Maleficarum") af Jacob Sprenger og Heinrich Institorius. Den havde to år før sin udgivelse i 1486 opnået en Bulle fra paven, og i anden udgave af bogen lod de bullen trykke i bogen, så enhver kunne se deres pavelige autorisation i heksejagt. Heksejagten i Nordeuropa begyndte først rigtig at komme i gang, efter at den katolske modreformation blev indvarslet i koncilet i Trent mellem 1545-65.

Kvindehistorien og 3-400 års passiv kvindesrolle

I historieskrivningen er hekseprocesser og de kagstrøgne kvinder i tiden op til i dag ofte behandlet som isolerede fænomener af tilfældige vildfarelser og folkelig overtro og forklares ofte som resultat af store ændringer i samfundet af økonomisk art og reformbevægelsens hårdere moral. Men det er rettelig først og fremmest kvindehistorie, vi har med at gøre, for så vidt det er kvinder, det går ud over i katastrofeperioden, og for så vidt som det er netop disse begivenheder, der er den indirekte årsag til, at kvinder i hele Nordvesteuropa i de næste 200 år opdrager deres piger til dydighed, tilbageholdenhed og seksualforskrækkelse. De lærer at tie stille og lade mænd tale, bestemme, regere, uddannes, tænke og forvalte kvinders liv, og det foregik med en lovgivning i ryggen, der fulgte tanken op. Ingen stemmeret, ingen særeje, ingen lige arveret, ret til at blive revset af ægtefællen og ingen myndighed.

Når kvinder gennem 300 år risikerer kagstrygning, heksebrænding og udstødelse af samfundet eller et blakket ry med ringe mulighed for at blive gift og forsørget, så må pigerne opdrages til at holde sig tilbage og være forsigtige. En

logisk konsekvens af en sådan gennemgribende kvindefjendsk periode. Man opdrager naturligvis sine døtre til at klare sig bedst muligt i det samfund, de fødes i.

Dette er så forklaringen på den tilbageholdende og næsten helt stereotype kvindesrolle, som vi senere ser bedsteborgerskabets kvinder gøre indsigelse imod. F.eks. i det berømte teaterstykke "Et dukkehjem" af Henrik Ibsen og i bøger som Leo Tolstoj's roman "Kreutzer-sonaten". 1700-tallet og 1800-tallet igennem ser vi den tilbageholdende kvindesrolle, der ikke tør vedkende sig sin egen natur og af deres læge eller ægtemand blev indlagt med sygdommen 'hysteria', når livet ikke gav mening som 'fugl i guldbur' i det bedre borgerskab.

Den begyndende kvindebevægelse i midten af 1800-tallet

Fra midten af 1800-tallet begynder kvindebevægelser at røre på sig i Nordvesteuropa. Samtidig mister den kristne kirke mere og mere sit tag i befolkningen, der finder et mere afbalanceret niveau for deres trosliv. Denne parallelle udvikling fortsætter over tid, og kvinder gør større og større modstand mod at leve livet i en tilbagetrukket rolle i samfundet. Det tager tid at vinde tilslutning til rettigheder, og mange kvinder bruger op gennem de næste 100 år det meste af deres liv på at skaffe sig selv og andre kvinder rettigheder, som engang havde været noget nær en selvfølge.

De to mindsten i det Nordsjællandske landskab

Mindstestenen for kvinders ret til at stemme, først kommunalt og siden statsligt, opsat i Indelukket i Hillerød, er en af omkring 40 sten, der blev opsat i det ganske

land dette år 1915. Der var kvinderøster, der mente, at de var for små og spredte, og at der i stedet burde opsættes en større mindesten i landets hovedstad eller en rytterstatue af Dronning Margrethe I. Dengang vidste de ikke, at vi siden ville få en Margrethe II, kun 57 år senere - netop fordi nogen fik ændret arvefølgeordenen, så den blev i overensstemmelse med den nye udvikling frem mod ligeret mellem kønne i det ganske land, ligeså lidt ville de kvinder, der gik forrest, have haft fantasi til at forstå, hvor vidt deres kamp for rettigheder til kvinder egentlig rakte ud i fremtiden, og hvor selvfølgelig det i dag er, at kvinder uddanner sig og deltager i samfundsstyringen.

Kagstenen i Søborg skulle gerne fungere som en påmindelse om, hvor galt det en tid stod til med agtelsen for kvinder, og fortsat få os til at undersøge og lære af baggrunden for det skete.

Er man på en af de her nævnte kanter, i Hillerød eller i Søborg, så gå forbi og se, hvor stille og anonymt de her omtalte mindesten står i dag. Historien vil, hvis vi opsøger den og tager os tid til at tænke over det vi ser, fortælle os om situationer, hvor konsekvenserne af vores handlinger blev afgørende på den ene eller den anden måde. Det er vores mulighed for at forstå og bevidstgøre os om, at det vi foretager os her og nu, har betydning – at nuet og vores handlinger ikke bare er tilfældige forbipasserende begivenheder, der ikke har betydning for fremtiden. Når myndigheder, økonomiske magtgrupper og religiøse autoriteter med skræk og løgn og fjen-

debillede dikterer og skaber forvirring i almindelige menneskers mestendels naturlige og grundlæggende velfungerende livsform, så har det konsekvenser. Når nogen vælger at støtte kvindernes krav om stemmeret og ligeret i samfundet, så har det konsekvenser. Sådan er det ikke blot tilbage i historien, sådan er det også i dag.

Litteratur:

Kvindeskæbner i Frederiksborg 1767-1817, Finn Reindahl, 2010

En komparativ analyse af fem udvalgte historiske behandlinger af kvinders stilling og vilkår i Danmark 1400-1700, Susan Monica Johnsen, 1998

De kagstrøgne, Hugo Matthiessen, 1964
Fra heksejagt til heksekult 1484-1984, Gustav Henningsen, 1984

Stadens døtre, Kenno Pedersen, 1989
Kirkehistorie bd. I, Hjalmer Holmquist og Jens Nørregaard, 1946

Såfremt som vi skulle være deres lydige borgere, Henrik Lundbak, 1985

Fra Frederiksborg Amt. Årbog for 1920, "Søborg slot og by" af Niels Stenfeldt.

Kvindens sociale vilkår i det 16. årh.'s Danmark; et teologisk aspekt, Lone Fatum, i: *Kvinder i Middelalderen*, Symposiumforedrag, Københavns Universitet, 1982

Fortidens kvindearv, artikel i tidsskriftet Saxo nr. 1/1992, Lotte Hedeager.

Vi beklager at vi måtte bruge punkt 10 og ikke 11 for at få hele Susan Johnsens interessante artikel med i bladet.

Ind imellem er det spændende at gå på opdagelse i gamle aviser. Her er et klip fra august måned 1845 fra den 4-sidede "HELSINGØRS AVIS", der udkom fire gange om ugen. (Den gotiske skrift og nogle vendinger vil give nogle læsere en udfordring!)

Syltekruffer,

fra Högånäs Fabrik, faaes i forskjellige ~~Sorter~~
hos F. S. Pontoppidan.

Flamske Sild

(volle Haring 1845)

er idag pr. Capt. Kortter fra Amsterdam an-
veret og udsælges billigt hos A. P. Hey.
(Handlende gives Rabat.)

Ribs 2 Mk. 8 ß. Pø, Stikkelsbær 4 ß. Potten,
store Stangbønner til Syltning, store Afler bekommes
hos A. Nielsen, St. Annegaden N° 86.

Bel modne runde og lange Kartofler til de al-
mindelige Torvepriser erholdes hos A. D I s e n.

Den Leilighed, som Hr. Sigarmager A b r a-
h a m s e n har beboet paa Hjørnet af Steengaden
og Bramstrædet, kan erholdes tilleie strax eller til
førstkommende Flyttedag. Man behage desangaa-
ende at henvende sig i Manufacturboutiquen
sammesteds.

En duellig Koffepige og en ferm Stuepige kunne
til 1ste November faae Condition hos Consul
U. C. M a r c u s s e n.

En Koffepige, som kan lave Mad paa egen
Haand, samt en ferm Stuepige, kunne faae Condi-
tion til 1ste Novbr. hos Vice-Consul H. v. A l l e r.

For en ferm Stuepige, som især forstaaer Badst
og Reengjøring, er Condition at erholde førstkom-
mende Novbr. paa Strandgaden N° 362.

Udflugt til Krudtværksmuseet Søndag den 14. september 2014

Vi mødes ved Svovl- og Salpetermagasinet, Krudtværksalleen 10 kl. 13.45 og går samlet ind.

Foreningen har arrangeret en guidet rundvisning på 1½ time i Krudtværksmuseet i Frederiksværk. Museet er et arbejdende fri-landsmuseum, som er indrettet i de oprindelige industribygninger, hvoraf de ældste er fra 1761. Krudtværket fungerede som en stor arbejdsplads indtil omkring 1970.

Prisen for indgang og omvisning udgør 90 kr. pr. person. Efter omvisningen er der bestilt plads til os i Cafe Charlie i Nørregade (2 minutters gang fra krudtværket), hvor eftermiddagskaffe med kage kan indtages. Prisen er 50 kr., og den indgår ikke i deltagerprisen.

Ved tilmeldingen bedes det oplyst, om man ønsker at deltage både i museumsbesøget og i kaffe arrangementet, eller om man alene går med i museet. Udflugten er ikke egnet for gangbesværede.

Der er begrænsning på deltagerantallet, og det er først til mølleprincippet, der gælder.

Tilmelding skal ske senest den 30. august til Niels Nielsen på tlf. 4752 8408 eller niels.nielsen@e-posthus.dk